

ZAKONIK LEKE DUKAĐINIJA: PITANJE KODIFIKACIJE ŠTJEFENA KONSTANTINA ĐEČOVIJA

Sažetak: U radu se problematizira kodifikacija Zakonika Leke Dukađinija koju je sastavio Štjefen Konstantin Đečovi kao izvor za proučavanje. Na osnovu kritičke analize i s obzirom na općenite fenomenološke postavke Zakonika, kao i ciljeve kodifikatora, u radu su prikazana neka od problematičnih mjesta spomenute kodifikacije.

Ključne riječi: Zakonik Leke Dukađinija, Štjefen Konstantin Đečovi, kodifikacija, običajno pravo, pravna povijest.

Uvod

Proučavanje albanskog običajnog prava u pravnim, povijesnim, povijesno-pravnim, ali i drugim studijama pokazalo je da se radi o tematici koju je nemoguće sagledati monoperspektivno i monodisciplinarno te bez uključivanja višestrukih metoda analize različitih fenomenoloških postulata. Albansko običajno pravo, ma gdje primjenjivano, nije područje koje podržava bilo kakve simplifikacije pa čak ni u kontekstu teritorijalnih, datacijskih, niti pravno-oblasnih domena.

Zakonik Leke Dukađinija i dalje je aktualna tematika među brojnim istraživačima, a upravo se većina studija bazira na temelju rada Štjefena Konstantina Đečovija koji je prikupio pravila iz tog Zakonika. Ipak, pitanje njegovog rada, koji je nepobitno bio vrlo zahtjevan, jedno je od onih koje je svakako vrijedno analizirati. Upravo zbog toga, nakon što se predstave osnovne karakteristike samog Zakonika Leke Dukađinija, kodifikacije i podataka o kodifikatoru (koji su nužni za razumijevanje koncepta kodifikacije), bit će riječi o nekim detektiranim spornim konstrukcijama u kodifikaciji.

1. Zakonik Leke Dukađinija i kodifikacija Štjefena Đečovija

Običajno pravo označeno pod nazivom Zakonik Leke Dukađinija reguliralo je brojne sfere života i djelovanja. Svakako da je postojalo nekoliko pokušaja zapisivanja odredbi albanskog običajnog prava koje se podrazumijevalo kao Zakonik Leke

Dukađinija¹ međutim ovdje je analizirana kodifikacija Štjefena Konstantina Đečovija² jer je to najpotpunija zbirka Zakonika Leke Dukađinija.³ Ta zbirka nazvana „Kanon Leke Dukađinija“, koju je, kako je već naglašeno, sakupio i kodificirao Štjefen Konstantin Đečovi (iako se ovdje iznosi i pretpostavka da je imao pomoć i drugih⁴) zapravo predstavlja kodifikaciju običajnog prava. No, ona sadrži i neke norme koje se mogu podvesti pod kategoriju moralnog karaktera, a te norme u užem smislu, ne bi se mogle kategorizirati kao pravila običajnog prava. Dakle, one bi više spadale pod običaje. To se prvenstveno odnosi na doček gosta, ponašanje prema gostu, dodjeljivanje mjesta gostu u kući, itd.⁵ Međutim, svakako da je teško uočiti distinkciju i konkretno razlikovanje pravila morala, običaja i odredbi običajnog prava u Kanonu Leke Dukađinija.⁶

¹ Npr. Lazovićev, Kosmajčev, itd.

² Štjefen Konstantin Đečovi (Štjefen Konstantin Gjegovi) rođen je u Janjevu 1874. godine, kada je teritorij Kosova bio pod osmanskom vlašću (to se svakako znatno osjeti i u samom kontekstu kodifikacije, što će postati jasnije kroz analizu narednih poglavlja ovoga rada). U rodnom mjestu je završio osnovnu školu, a u franjevačku gimnaziju je krenuo u Trošanu kod Skadra, međutim nastavak obrazovanja je dovršio u Derventi. (R. Elsie, J. Mathie-Heck, *Songs of the Frontier Warriors: Këngë Kreshnikësh – Albanian Epic Verse in a Bilingual English–Albanian edition*, Bolchazy-Carducci Publishers, Wauconda, 2004, xi.) Nakon toga je studirao filozofiju u Banjoj Luci i teologiju u Kreševu. Služio je kao župnik u Peći, Rubigu, Ljaču Kurbinija, Gomsiću, Draču, Valoni, Skadru, Zjumu, Arbanasima kod Zadra, itd. Uz službu, on je također prikupljao folklornu građu i pisao. (H. Trnavci, „Predgovor“, u: *Kanon Leke Dukađinija*, ur. V. Štokalo, Stvarnost, Zagreb, 1986, 5.) Dakle, nije bio samo pisac, već i prevodilac, folklorist i arheolog. Uz prijevode na albanski jezik koje je radio, sačuvani su i njegovi članci iz povijesti, folkloru i arheologije koji nisu objavljeni samo u albanskim, nego i u stranim časopisima. (M. Zurl, Z. Šeparović, *Krvna osveta u Kosovu*, August Cesarec, Zagreb, 1978, 122; R. Elsie, *Historical Dictionary of Kosovo*, The Scarecrow Press, Inc. Lanham, Maryland, Toronto, Oxford, 2004, 67.) U kontekstu razumijevanja tematike koja će se tretirati u ovom radu, važno je naglasiti da je Đečovijevo obrazovanje pružilo temelje za veoma dobro poznavanje pravne književnosti i zakonskih spomenika drugih naroda, osobito jugoslavenskih. Ubijen je 1929. godine od strane tadašnjih vlasti, tijekom povratka iz Prizrena u selo Zjum, gdje je služio kao paroh. (S. Pupovci, *Građanskopravni odnosi u Zakoniku Leke Dukađinija*, Zajednica naučnih ustanova Kosova i Metohije, Priština, 1968, 25.) Nekoliko škola na Kosovu i Albaniji nosi njegovo ime, a javna uspomena na njega obilježava se kontinuirano od 2000. godine, kada se na njegov rođendan u Janjevu, održava događaj koji promovira, ukazuje i prezentira njegov rad i djelo.

³ Trnavci, „Predgovor“, 11.

⁴ Ovdje je pretpostavljena konstatacija temeljena na tumačenju određenih poimanja društvenih odnosa, relacija i ustanova, ali i na ponavljanjima određenih odredbi što bi moglo značiti konzultaciju određenih lica. Svakako da je Đečovi imao posao za koji je bilo nužno imati pomoć (kako sakupljačku, tako i u tumačenjima) ljudi koji su kotirali u krugovima koji su mu osiguravali mogućnosti dolaska do traženih informacija. Ova konstatacija se ne odnosi na znanje iz pravne terminologije, budući da mu je to moglo pružiti njegovo obrazovanje i djelovanje.

⁵ Š. K. Đečovi, *Kanon Leke Dukađinija*, prir. H. Trnavci, Stvarnost, Zagreb, 1986, 18, 26–28, 602–666.

⁶ Pupovci, *Građanskopravni odnosi*, 26.

Ovo je djelo Štjefena Konstantina Đečovija objavljeno nakon njegove smrti, odnosno 1933. godine⁷, a koncipirano je kao zasebna zbirka. Budući da je ona nepresušan izvor istraživačkih mogućnosti, potrebno je imati svijest o tome da nudi isto onoliko koliko i skriva.

2. Problemi nužne fragmentarnosti

Štjefen Konstantin Đečovi je, kako se pretpostavlja, vršio popisivanje pravila Zakonika Leke Dukadžinija na osnovu upitnika.⁸ U prilog tome ide i činjenica da se u njegovoj kodifikaciji vidi niz ponavljanja. U svakom slučaju, ta teorija čini se sasvim jasna jer bi bez upitnika i planskog registriranja bilo nemoguće dobiti impozantan broj pravila koje je on integrirao u svoju zbirku. Iako su pravila prikupljena metodom etnografskih istraživanja i učenja povijesno-pravne škole⁹, upitno je koliko su te metode mogle odgovoriti na izazov svevremenosti i sveprimjenjivosti. Tu se postavlja krucijalno pitanje. Može li se onda uopće Đečovijev Kanon Leke Dukadžinija smatrati vjerodostojnom zbirkom albanskog običajnog prava, ako on, kao tako prikupljen, zasigurno ne obuhvaća sva pravila koja su bila ukorijenjena kao sustav Zakonika Leke Dukadžinija? Cjelovitim sigurno ne.

Zatim treba uzeti u obzir i to da Đečovi prilikom prikupljanja pravila nije mogao ući u duboke strukture fluktuacija pravila tijekom vremena, koja su opet bila ovisna o područjima pa se i ta sfera treba uvijek imati na umu. Ako se pogleda struktura pravila, još iz Đečovijeve zbirke može se naići na neke običaje koji se mogu povezati s manizmom,¹⁰ animizmom¹¹ i totemizmom¹², kao vrlo specifičnim oblicima¹³ koji su sasvim očito prilično starije datacije, ali kada se razmotre i neki običaji koji su zasigurno iz kasnijih razdoblja to postaje sasvim jasno. Ako bi se razmotrila teorija autora Ekrema Čabeja, koji govoreći o albanskim običajima navodi da su oni zbir

⁷ B. Pula, Is it true that Kosova is a clannish society still regulated by the *Kanun*, or the customary law, and does not belong to the West?, u: *The Case for Kosova: Passage to Independence*, ur. A. D. Lellio, Anthem Press, London, 2006, 181.

⁸ Pupovci, *Građanskopravni odnosi*, 26.

⁹ Ž. Bartulović, E. Lekaj Prljeskaj, Neka pitanja građanskog prava u Zakoniku Leke Dukadžinija, u: *Zbornik radova Aktualnosti građanskog i trgovačkog zakonodavstva i pravne prakse*, 15, ur. Vesna Kazazić, Pravni fakultet Sveučilišta u Mostaru, Mostar, 2017.

¹⁰ Npr. Đečovi, *Kanon Leke Dukadžinija*, 13, 59, 255 – 256.

¹¹ Npr. Đečovi, *Kanon Leke Dukadžinija*, 7, 89, 534.

¹² Npr. Đečovi, *Kanon Leke Dukadžinija*, 14, 73, 406 – 408.

¹³ Trnavci, „Predgovor“, 16; Pupovci, *Građanskopravni odnosi*, 38.

lokalnih običaja koji su različiti međusobno¹⁴, postaje jasna još jedna dimenzija i ove kodifikacije. Dakle, u Albaniji su se tijekom povijesti susretali i sukobljavali brojni narodi pa odatle dolaze i razni utjecaji na albansko običajno pravo, a to se svakako moralo reflektirati i na ovu Đečovićevu kodifikaciju. Sasvim je sigurno da pravila u Zakoniku Leke Dukadžinija jednim dijelom u sebi sadrže i strane utjecaje, ali je većina njih nastala kao plod društveno-ekonomskih i drugih uvjeta. Naravno, to je podrazumijevalo i da je s promjenama tih uvjeta dolazilo i do promjena u pravilima Zakonika Leke Dukadžinija. Dakle, on nužno sadrži u sebi i niz instituta koji bi se trebali staviti u više razdoblja.¹⁵ Kao još jedan dokaz za to može se uzeti i *Dodatak*, tj. *Primjeri iz Kanona Leke Dukadžinija*, odakle se jasno može vidjeti kako su se odredbe *Kanona* prilagođavale društvenim potrebama te kakvu je ulogu igrao socioekonomski razvitak u različitim dijelovima Kosova i sjeverne Albanije.¹⁶ Sigurno da je Đečović mogao doprijeti do nekih struktura pravila koja su bila aktualna u vremenu njegovog djelovanja, no pitanje je koliko su one izmijenjene i jesu li uopće bile iste na svim prostorima.

Pored toga, jasno je da je „ono što je Leka govorio“¹⁷ usmeno prenošeno te je, naravno, s vremenom pretrpjelo stanovite izmjene i dopune pa je i u tom slučaju dvojbena izvornost Zakonika Leke Dukadžinija koja se nudi u Đečovićevom Kanonu.¹⁸ No, svakako da je kodifikaciju ovakvog tipa nemoguće komparirati s poznatim zakonicima običajnog prava, koji su pravljani namjenski u određenim povijesnim razdobljima od strane utjecajnih ličnosti. Također tu ne treba ni napominjati činjenicu

¹⁴ E. Čabej, „Живот и обичаји Арбанаса: Породица и друштвени живот“, у: *Књига о Балкану I*, ур. Р. Парезанин, Балкански институт, Београд, 1936, 313.

¹⁵ Руповци, *Грађанскоправни односи*, 39.

¹⁶ G. Trnavci, *The Albanian customary law and the Canon of Leke Dukagjini: A clash or synergy with modern law*, ExpressO, Bepress, Berkeley, 2008, 8.

¹⁷ Ova izreka je ostala u narodnoj tradiciji kao posljedica vjerovanja da je tvorac Zakonika zaista Leka Dukadžini (borac protiv Osmanlija i suvremenik Skenderbega, rođen vjerojatno oko 1410. godine, a umro oko 1481. godine), što je svakako danas znanstveno pobijeno, ali i dalje postoje prijevori o porijeklu Zakonika. Vidjeti više: Руповци, *Грађанскоправни односи*, 37–44; J. Arsovska and M. Craig, „Honourable“ Behaviour and the Conceptualisation of Violence in Ethnic-Based Organised Crime Groups: An Examination of the Albanian Kanuna and the Code of the Chinese Traids, *Global Crime* 7/2 (2006), 224; A. Соловјев, Значај византијског права на Балкану, *Годишњица Николе Чупића* 38, (1928), 100–130; Trnavci, *The Albanian customary law*, 8–20; M. Јелић, *Албанија: Записи о људима и догађајима*, Геце Кона, Београд, 1933, 4; B. Horvat, *Kosovsko pitanje*, Drugo dopunjeno izdanje, Globus, Zagreb, 1989, 111; B. Чубриловић, „Патријархална друштва и њихова обичајна права у Албанији и Црној Гори средњег вијека“, у: *Обичајно право и самоуправе на балкану и у суседним земљама*, Зборник радова са Међународног научног скупа одржаног 1. и 2. новембра 1971. год. у Београду, ур: Васа Чубриловић, Српска академија наука и умјетности, Београд, 1974, 67–68; Чабееј, *Живот и обичаји Арбанаса*, 313.

¹⁸ J. Zlatković Winter, „Тako је govorio Leka“ – O problematici Kanona Leke Dukadžinija, *Migracijske i etničke teme* 3–4/2, (1986), 96.

da je skupljeni materijal sam po sebi (ma koliki bio) nepotpun, a onda kada se tomu pridoda još to da je ono što je publicirano i čime se danas raspolaže opet fragmentarno.

Jedan u nizu problema evidentne fragmentarnosti na kojeg je Đečovi zasigurno mogao utjecati odnosi se na njegove filtere pravila koja nisu bila podudarna s njegovim shvaćanjima. O tome će biti više riječi u narednim poglavljima.

3. Deduktivnost i sistematičnost podjele

Štjefen Konstantin Đečovi je *Kanon Leke Dukadžinija* podijelio u 12 knjiga, 2 poglavlja (u prvoj knjizi), 24 glave, 159 članova i 1263 paragrafa¹⁹, te zbirka sadrži i dodatak, odnosno primjere iz Kanona Leke Dukadžinija. Iako je ova kodifikacija od zaista ogromnog i nepobitnog značaja, bilo bi potrebno naglasiti da razvrstavanje normi po knjigama, poglavljima, glavama, članovima i paragrafima (i to ponekad nevjesto) zaista predstavlja udaljavanje od narodnog izvora. Zapravo, taj pokušaj formiranja zakonika po ugledu na druge zakonike ne može se smatrati implicirajućim u ovom slučaju.²⁰ S obzirom na kvalifikacije kodifikatora, nije teško pretpostaviti da je neke redoslijedne trenutke u podjeli poglavlja mogao preuzeti pod utjecajima srednjovjekovnih statuta, koji su obično započinjali s propisima vezanim uz crkvena pitanja i crkveno osoblje.²¹

Logika kojom se autor Đečovi vodio prilikom raspoređivanja pravila Zakonika Leke Dukadžinija nije dovoljno proučena ni do kraja jasna, no vidi se da materija nije raspoređena po pravnim granama. Ipak, jedna je od vrijednosti ove kodifikacije svakako obuhvatnost različitih grana prava.²² Sa obzirom na navedenu podjelu, ali i samu koncepciju pravila, može se reći da Đečovijeva kodifikacija osim što je neizvorna, gubi i element fleksibilnosti i prilagodbe koje su nužni činitelji svakog običajnog prava.

4. Jezik i terminologija

Jezik koji je autor Đečovi koristio veoma je jasan, što je i sasvim prirodno za zbirku takvog karaktera. Međutim, primijeti se da je bježao od korištenja stranih riječi,

¹⁹ Trnavci, „Predgovor“, 10; A. Cara, M. Margjeka, Kanun of Leke Dukagjini customary law of Northern Albania, *The Scientific Journal*, 11, 28, (2015), 175.

²⁰ Trnavci, „Predgovor“, 26 – 27.

²¹ Bartulović, Lekaj Prljeskaj, Neka pitanja građanskog prava, 64.

²² Pupovci, *Građansko-pravni odnosi*, 29.

osobito turskih, te da je pribjegavao neologizmima kako bi to nadomjestio.²³ Ipak, sigurno je da bi strane riječi, a osobito turske pomogle pri izučavanju razvoja običajnog prava, tj. Zakonika Leke Dukadžinija i raznih utjecaja na njega. Bez obzira na to, neki oblici mogu se vrlo jasno prepoznati ukoliko se pogledaju odredbe Zakonika. Pa se tako na primjer spominje glavnic²⁴, a to direktno implicira da se radi o tzv. *kesimu*, odnosno ugovoru koji je vlasniku stoke omogućavao da mu glavnic ne propadne.²⁵ Svakako da bi se ovdje moglo preispitati koliko je uopće pravilno *kesim*, kao terminološku odrednicu, izjednačiti s *glavnicom* što je učinio Đečovi u ovoj zbirci, s obzirom na to da je *kesim* važio kao ugovor mnogo složenijeg sklopa. Čak bi se sa sigurnošću moglo reći da su se pravila o *kesimu* u Zakoniku Leke Dukadžinija razvijala pod utjecajem šerijatskog prava, a pitanje je u kolikoj mjeri je Đečovi to htio učiniti očiglednim.

Pored terminološko-pojmovnih propusta, Đečovijeva kodifikacija posjeduje još i propuste terminološko-nomenklaturne prirode. U tom slučaju nameće se najlogičniji zaključak – da nije bio upućen u nomenklaturu plemenskih i društvenih grupa pa je tako diskutabilno njegovo raslojavanje bratstva i roda, kao i plemena i barjaka.²⁶ Tu bi se ponajviše vrijedilo osvrnuti na razdoblje 18. i početak 19. stoljeća kada su Osmanlije uvele vojno-teritorijalnu organizaciju zasnovanu na ustanovi barjaka, na čelu sa barjaktarom. Ona je imala uglavnom vojno-upravnu funkciju i zasnivala se na plemenskoj organizaciji. Naravno, to nije značilo da se u potpunosti poklapala s plemenom.²⁷ Pojednostavljeno, jedno pleme i barjak mogu se poklapati, ali i ne moraju, odnosno jedan barjak može obuhvaćati jedno pleme, ali i ne mora.²⁸ U tom kontekstu Đečovi nije jasno razlučio o kojim se kategorijama radi, no ipak bi se to moglo pripisati paušalnim prelaženjem preko istih.

Također, kada je riječ o terminologiji, koristio je definicije pojedinih pravnih pojmova i instituta koje zasigurno nije sreo u jeziku naroda, nego ih je pozajmio iz raznih pravnih djela ili su pak bili njegovo djelo.²⁹ Na primjer, ulazak u pojmovno definiranje braka, kakvo je prisutno u Đečovijevoj kodifikaciji, zasigurno ne bi potpadalo pod narodni diskurs, ukoliko se kritički sagleda izvor. Đečovi je kao

²³ Trnavci, „Predgovor“, 10.

²⁴ Đečovi, *Kanon Leke Dukadžinija*, 4, 11, 48.

²⁵ Pupovci, *Građanskopravni odnosi*, 259.

²⁶ Pupovci, *Građanskopravni odnosi*, 29.

²⁷ Isto, 56–57.

²⁸ X. Калеши, „Турски покушаји ревидирања законика Леке Дукађина и укидање аутономије албанских племена у XIX веку“, у: *Обичајно право и самоуправе на Балкану и у суседним земљама*, ур. Васа Чубриловић, Српска академија наука и умјетности, Београд, 1974, 392.

²⁹ Pupovci, *Građanskopravni odnosi*, 26–27.

pravno-terminološki potkovan, davao definicije braka³⁰ koje zasigurno nisu plod narodnog definiranja, no u diskursu obrađivane tematike on je markirao situacijske koncepcije. Sličnom metodom označio je i definiciju kazne, obitelji, prosca, zaručničkog prstena, posrednika, jamca, bese, itd.³¹ Ne treba ni naglasiti da svaka njegova intervencija slične prirode udaljava njegovu kodifikaciju od narodnog izvora.

U Đečovijevoj kodifikaciji također se javljaju i termini na čije porijeklo bi se vrijedilo osvrnuti. Tu su, na primjer, termini porota, porotnik, globa, sok, sodžbina, svod, itd.³² S obzirom na obrazovanje Štjefena Đečovija moguće da je ovakva terminologija posljedica njegovog definiranja, ali može biti i da se radi o uzajamnim utjecajima. U samoj biti Zakonika Leke Dukadžinija vidljivo je da su bile prisutne evidentne sličnosti s drugim zakonicima, a najčešće je Zakonik Leke Dukadžinija dovođen u vezu sa Dušanovim zakonikom. Ipak ti utjecaji mogli su dospjeti i preko crnogorskog, srpskog i makedonskog običajnog prava.³³

U pravnim normama Crne Gore i Hercegovine vidljivi su relikti srpskog srednjovjekovnog prava pa su možda tako mogli prijeći u sjeveroalbansko običajno pravo. Također, ne bi trebalo zanemariti uzajamne utjecaje u običajnom pravu Crnogoraca i Albanaca koji su egzistirali u neposrednom susjedstvu.³⁴ Dakle, veliki dijelovi Zakonika Leke Dukadžinija reproduciraju se i u crnogorskim običajima³⁵, a zatim je i sasvim lako utvrditi niz sličnosti i podudarnosti u građansko-pravnim odnosima sjeverne Albanije i Crne Gore. Ovo se prije svega odnosi na starije pravne propise u organizaciji plemena i bratstva, o obiteljskoj zadruzi, o pravu iseljenika iz plemena i bratstva na povratak i uživanje komunika, o položaju žene, krvnoj osveti, naslijeđu, itd.³⁶

Svugdje naravno ima i razlika nastalih pod raznim privrednim, društveno-političkim i općepovijesnim uvjetima. Koliko od ovih propisa običajnog prava novijeg doba u Albaniji i Crnoj Gori potiče iz vremena prije dolaska Osmanlija, znanost je prilično utvrdila. Za najveći dio njih može se s približnom sigurnošću tražiti, da svoje korijene pružaju duboko u srednji vijek pa i ranije doba povijesti patrijarhalnog društva na Balkanskom poluotoku. Međusobni utjecaji Albanije i Crne Gore, po ovom

³⁰ Dečovi, *Kanon Leke Dukadžinija*, 3, 11, 28–29.

³¹ Trnavci, „Predgovor“, 10.

³² Ovakvi termini se upotrebljavaju i u npr. Dušanovom zakoniku, kao i u Vinodolskom zakonu; Trnavci, „Predgovor“, 10.

³³ Pupovci, *Građansko-pravni odnosi*, 38.

³⁴ *Isto*.

³⁵ B. Horvat, *Kosovsko pitanje*, 111.

³⁶ B. Чубриловић, Патријархална друштва и њихова обичајна права у Албанији и Црној Гори средњег вијека, 67–68.

pitanju, jasno se zapažaju pri proučavanju običajnog prava novog vijeka u tim zemljama pa i puno ranije.³⁷ Ta se preplitanja najočiglednije manifestiraju na ovakvim primjerima u terminologiji. Ovdje se međutim ne može precizno govoriti o takvim fenomenima budući da nije potpuno jasno gdje je Đečovi imao vlastite terminološke intervencije, a kako ih nije posebno naglašavao, svaka tvrdnja mogla bi se staviti na rang pretpostavke.

5. Lokalizacija i vremenska primjenjivost prava

Prije no što bi se krenulo u bilo kakve polemike vezane za datacijsku sferu Đečovijeve kodifikacije potrebno je reći da je on mogao doprijeti samo do pravila koja su bila prisutna u vremenu i prostoru gdje je on vršio svoje zabilješke. Međutim, on nije dao do znanja da ih je bilježio u kontekstu vremena kada je pisao, nego je većini pravila i odredbi dao karakter svevremenosti. Svakako je da se u njegovoj kodifikaciji mogu naći pravila, odredbe i izreke koje su iz različitih lokalnih prostora i vremenskih razdoblja, takve kategorije nisu označene niti u napomenama. Đečovi je tek ponegdje dao naglasiti slučajeve kada je neko pravilo prestalo biti aktualno, što je naravno bila logična posljedica društveno-političkih fluktuacija. Zapravo većina odredbi Zakonika Leke Dukadžinija bila je odraz razdoblja kada su se društvena i ekonomska zbivanja odvijala unutar plemenskog kolektiva. Međutim, kako je dobro primijetio autor Surja Pupovci, kodifikator Đečovi je radio na sakupljanju pravila u vrijeme kada je zbog koncentriranja privatne svojine i slabljenja ekonomskih, ali i drugih relacija unutar plemenskog kolektiva došlo do toga da se počela javljati potreba za ukidanjem ili manipulacijama s odredbama Zakonika Leke Dukadžinija.³⁸

Osim ovih napomena, treba spomenuti i da kodifikator Đečovi ponegdje propušta definirati važne fakte, kao što je recimo lokalizacija ili vremenska primjenjivost prava. Iako je na nekim mjestima zaista to činio, postoje mjesta na kojima je bio nedosljedan. To je možda jedan od ključnih problema, jer su tako zanemarene lokalne razlike. Dakle, društveni i ekonomski razvitak različitih predjela Albanije bio je daleko od ravnomjernog, a to se svakako odrazilo i na običajno pravo (usprkos zajedničkoj bazi tog prava).³⁹

Tako je naravno bilo i na drugim područjima gdje se primjenjivao Zakonik. Kao primjer za to mogla bi se uzeti činjenica da je Zakonik Leke Dukadžinija s osmanskim

³⁷ *Icmo*.

³⁸ Pupovci, *Građanskopravni odnosi*, 29.

³⁹ *Isto*.

utjecajima vremenom prihvatio i elemente šerijatskog prava, a to svakako nije bilo jednako rasprostranjeno na svim područjima gdje je primjenjivan Zakonik. Dakle, ovdje bi trebalo skrenuti pažnju na to da su ti utjecaji bili veći u župskim predjelima. A recimo na području sjeveroistočne zone Albanije (prvenstveno prostor Krasnića i okolice), kao i stanovništvo Ljume bilo je pretežno muslimansko. Na tim je prostorima običajno pravo počelo slabiti mnogo prije nego u drugim prostorima, npr. Dukadinu i Velikoj Malesiji. U Leškoj Malesiji i Zadrimi, zemljoradničkim krajevima gdje je stanovništvo većinski došlo s planina (pretežno katoličko stanovništvo), dijelom se izgubila tradicija. Pravila običajnog prava su se na tim prostorima održavala većinom ako nisu bila u suprotnosti s osmanskim zakonom, osobito u oblastima poput obiteljskog života, krvne osvete, itd. U župskim je predjelima Kosova i Metohije bilo slično kao i u Zadrimi. Ipak, ti prostori su raspolagali izvjesnom seoskom samoupravom pa se u tim okvirima i primjenjivao Zakonik Leke Dukadinija.⁴⁰ Također, kao primjer još nekih maglovitosti u ovom kontekstu moglo bi se navesti i nedefinirano protezanje vlasti kuće Đomarkaj.⁴¹ Ona se inače protezala na Mirditu, iako je ta kuća imala utjecaja i ugled van nje.⁴² Nepoznavanje ovih prilika, a uz samo čitanje ove kodifikacije Zakonika Leke Dukadinija, moglo bi navesti na pomisao da se vlast kuće Đomarkaj protezala na cijelu sjevernu Albaniju.⁴³

Isto tako, dovoljno je barem malo bolje poznavanje povijesno-pravne strukture područja na kojem je bio primjenjivan Zakonik Leke Dukadinija da bi se detektiralo kako je Dečovi jedan dio materijala prikupljao iz Mirdite, zatim Lješke Malesije, područja Zadrime, što svakako ne može biti plauzibilno kada se radi o svim ostalim područjima⁴⁴ na kojima je Zakonik bio primjenjivan. No, prevladavajući je broj odredbi ipak bio primjenjiv kod svih sjevernoalbanskih žitelja.

⁴⁰ Pupovci, *Građanskopravni odnosi*, 29.

⁴¹ Dečovi, *Kanon Leke Dukadinija*, 11, 143, 1035.

⁴² Trnavci, „Predgovor“, 11.

⁴³ Pupovci, *Građanskopravni odnosi*, 28.

⁴⁴ Zakonik Leke Dukadinija primjenjivan je u široj oblasti. Područje u sjevernoj Albaniji na kome je važno *ono što je govorio Leka*, obuhvaćalo je uglavnom Veliku Malesiju, Dukadin, Nikaj i Metur, Pult, Krasniće, Ljumu, Postripu, Beriše, Taće, Bitiće, Has, Gaš, Mirditu, Zadrime i Lešku Malesiju. Dakle, on nije bio rasprostranjen kod sjeveroalbanskih plemena, nego i u župskim selima gornje Albanije. Istina, u nekim pretežno muslimanskim oblastima (kao npr. Krasnići ili Ljum) Zakonik Leke Dukadinija je izgubio svoju moć kada su ga potisnuli osmanski običaji. Običajno pravo nazvano Zakonik Leke Dukadinija važno je i kod Albanaca na Kosovu i Metohiji, zatim u južnoj Srbiji, u jednom dijelu zapadne Makedonije i u Crnoj Gori. Tu treba naglasiti da je primjenjivan najviše u ruralnim prostorima, te da je u gradovima Kosova i Metohije bio samo djelomično aktualan jer ga je potiskivalo osmansko i pisano pravo. (Trnavci, *The Albanian customary law*, 16; M. Vickers, *Vladavina Nemanjića i dolazak Osmanlija*, Forum za etničke odnose, Beograd, 2018, 22; Pupovci, *Građanskopravni odnosi*, 47–48).

Ovdje bi svakako trebalo imati na umu da sam Đečovi nije objelodanio svoje istraživanje u vidu kompletnog rada, nego je ovo izdanje objavljeno tek nakon njegove smrti. Svakako da je on bio itekako svjestan ovih očiglednih diferencijacija, samo je pitanje jesu li ciljevi njegovog koncipiranja ove kodifikacije bili u doticaju sa ovim fenomenima pa ih je možda u tom kontekstu smatrao nevažnima.

6. Sadržajni nedostaci i (ne)namjerne? manipulacije

Postojalo je nekoliko pokušaja zapisivanja odredbi albanskog običajnog prava koje se podrazumijevalo kao Zakonik Leke Dukađinija⁴⁵, međutim, svakako da kodifikacija autora Đečovija definitivno u tom pogledu predstavlja najbolju i daleko najopsežniju zbirku pravila, odredbi, ali i izreka i maksima. Naravno, treba naglasiti i da je obim posla koji je Đečovi obavio zaista imponozantan, ali se treba pozabaviti i ciljevima koje je on imao prilikom svog rada.

Nije teško opaziti da je kodifikator Đečovi ovom prilikom nastojao naglasiti privilegiran položaj katoličke crkve. Pa se tako u zbirci nalazi ogroman broj članova koji se upravo odnose na privilegije crkve i koji za cilj imaju poboljšati njen položaj. Naravno to se sve odnosi i na položaj crkvenih lica. Đečovi je čitavu prvu knjigu posvetio crkvi i njenim privilegijama te ih je pokušavao naglasiti i u ostalim dijelovima, na mjestima gdje je god to bilo izvodljivo. Osim što je naglašavao te privilegije, kodifikator je nastojao postići i neke manipulacije, a kao primjer manipulacije kodifikatora Đečovija, s ciljem poboljšanja položaja crkve, je recimo onaj koji se odnosi na ostavštinu jer kako stoji, *zavještati za dušu*⁴⁶, zapravo znači ostaviti crkvi. U daljem slijedu pravila vidi se niz kontradiktornosti s prvom tezom, dakle, kasnije navodi i pravila o institucijskom testamentu, koja bi se primjenjivala i protiv volje rođaka ili članova plemena ili bratstva. Tu negdje bi to moglo značiti da je šerijatsko pravo doprinijelo (osobito kada su u pitanju župna područja) da proširivanju institucijskog testament. To potvrđuje i činjenica da je institucijski testament bio nepoznanica u ranijim razdobljima. Naravno, treba imati u vidu i da je na Kosovu i Metohiji testamentalno raspolaganje bilo ograničeno na legat i nerijetko u korist džamije.⁴⁷ A kod Đečovija, usprkos naprijed iznesenim tvrdnjama, stoje pravila o testamentalnom raspolaganju i ona su u vezi s inokoštinom. Svakako, s obzirom na prirodu djelovanja

⁴⁵ Npr. Lazovićev, Kosmajčev, itd.

⁴⁶ Đečovi, *Kanon Leke Dukađinija*, 3, 9, 39.

⁴⁷ Pupovci, *Građanskopravni odnosi*, 205–209.

kodifikatora Đečovija sasvim je jasno zbog čega bi se ova teza mogla smatrati potpuno opravdanom.

Kodifikator Đečovi imao je i određenih propusta, poput zapostavljanja nekih pravila Zakonika Leke Dukađinija koja su bila od izvanrednog značaja za plemensko društvo, jer su bila usmjerena reguliranju osnovnih društvenih i ekonomskih odnosa.⁴⁸ Pored toga izostavljao je institute koji su bili itekako rašireni i regulirani na prostorima primjene Zakonika Leke Dukađinija, poput onih o komunici plemena, bratstva, odnosno sela i načinu korištenja, o diobi komunica, podlogu, mobi, pozajmici, ostavi, posluži, itd.

Svakako je pozitivno to što je Đečovi obuhvatio različite pravne grane u svojoj kodifikaciji, no sve one nisu dovoljno izdiferencirane. Određeni važni fakti koji su bili odrednica povijesnog razvitka, a koji su naravno bili u vezi s pravilima i odredbama Zakonika Leke Dukađinija nisu uzeti u obzir u mjeri u kojoj su mogla biti.

Također se tu može naići i na određene zanemarene (ili možda namjerno prešućene) činjenice koje su bile od vitalne važnosti. Poput uloge osmanske uprave na nekim prostorima na život ljudi koji su poštivali Zakonik Leke Dukađinija. Nije naglašena činjenica da je u župskim predjelima sjeverne Albanije, kao i u okolini Skadra, osmanska vlast bila jaka i da je tu u velikoj mjeri primjenjivano osmansko pravo.⁴⁹ Potpuno zaobilazi te kategorije i bavi se pravilima s istom sadržajnošću kao bez tih čimbenika.

Bez obzira na konkretne sadržajne greške i filter kodifikatora, ova kodifikacija Zakonika Leke Dukađinija pruža dosta dobar uvid u albansko običajno pravo, a pored toga nudi i niz drugih sadržaja, a neki od njih se tiču maksima i izreka koje je kodifikator ponudio. U svakom slučaju, osim što je ova zbirka najopsežnija, svakako da je i sadržajno-pravno najpotpunija. Ako se u vidu imaju navedene činjenice, ova kodifikacija Štjefena Đečovija zasigurno je najrelevantnija za proučavanje Zakonika Leke Dukađinija. Kao takva, ona je zaista plodan teren za izučavanje brojnih autora i to ne samo iz područja povijesti i prava, nego i lingvistike, sociologije, antropologije, etnologije, itd.

⁴⁸ *Isto*, 29.

⁴⁹ Pupovci, *Građanskopravni odnosi*, 28.

Zaključak

Iako je kodifikacija Štjefena Konstantina Đečovija definitivno najobimnija i najpotpunija zbirka pravila albanskog običajnog prava, odnosno Zakonika Leke Dukađinija, ona definitivno ima višekategorijalne manjkavosti. Osim problema nužne fragmentarnosti, terminoloških i nomenklature previda, te neprimjenjivih pretpostavljenih fenomena smještanih kontekstualno, tu su i svakako očigledne interesne manipulacije kodifikatora.

Izvor je heuristički veoma složen te nudi mnogo istraživačkih opcija, no njemu bi trebalo pristupiti s dozom opreza. Nepobitna je činjenica da je Štjefen Konstantin Đečovi izvršio posao koji je zahtijevao mnogo truda te ovaj izvor, kao takav, nije samo prezentacija albanskog običajnog prava, zapravo on dosta govori i o epohi u kojoj je nastao.

Bibliografija:

Izvori:

Štjefen Konstantin Đečovi, *Kanon Leke Dukađinija*, prir. Halit Trnavci, Stvarnost, Zagreb 1986.

Literatura:

A. Cara, M. Margjeka, Kanun of Leke Dukagjini customary law of Northern Albania, *The Scientific Journal*, 11, 28, (2015), 174–186.

Aktualnosti građanskog i trgovačkog zakonodavstva i pravne prakse, 15, Pravni fakultet Sveučilišta u Mostaru, Mostar, 2017.

A. Соловјев, Значај византијског права на Балкану, *Годишњица Николе Чупића* 38 (1928), 95–141.

B. Horvat, *Kosovsko pitanje*, Drugo dopunjeno izdanje, Globus, Zagreb, 1989.

G. Trnavci, *The Albanian customary law and the Canon of Leke Dukagjini: A clash or synergy with modern law*, ExpressO, Bepress, (2008), 1–24. (<http://works.bepress.com/gencltrnavci/1/> : pristup 9.9. 2018)

J. Arsovska and M. Craig, “Honourable“ Behaviour and the Conceptualisation of Violence in Ethnic-Based Organised Crime Groups: An Examination of the Albanian Kanuna and the Code of the Chinese Traids, *Global Crime* 7/2 (2006), 214–246.

J. Zlatković Winter, „Tako je govorio Leka“ – O problematici Kanona Leke Dukađinija, *Migracijske teme* 3–4/2 (1986), 95–102.

Kanon Leke Dukađinija, ur. V. Štokalo, Stvarnost, Zagreb, 1986.

Књига о Балкану I, ур. Р. Парезјанин, Балкански институт, Београд, 1936.

M. Јелић, *Албанија: Записи о људима и догађајима*, Геце Кона, Београд, 1933.

M. Vickers, Vladavina Nemanjića i dolazak Osmanlija, *Forum za etničke odnose*, (2018), 1–22. (<http://fer.org.rs/clanak/vladavina-nemanjica-i-dolazak-osmanlija-miranda-vickers-glava-1/> : pristup 9.9.2018)

M. Zurl, Z. Šeparović, *Krvna osveta u Kosovu*, August Cesarec, Zagreb, 1978.

Обичајно право и самоуправе на Балкану и у суседним земљама, Зборник радова са Међународног научног скупа одржаног 1. и 2. новембра 1971. год. у Београду, ур. Васа Чубриловић, Српска академија наука и уметности, Београд, 1974.

R. Elsie, *Historical Dictionary of Kosova*, The Scarecrow Press, Inc, Lanham, Maryland, Toronto, Oxford, 2004.

R. Elsie, J. Mahie-Heck, *Songs of the Frontier Warriors: Këngë Kreshnikësh – Albanian Epic Verse in a Bilingual English–Albanian edition*, Bolchazy–Carducci Publishers, Wauconda, 2004.

S. Pupovci, *Građanskoopravni odnosi u Zakoniku Leke Dukadinija*, Zajednica naučnih ustanova Kosova i Metohije, Priština, 1968.

The Case for Kosova: Passage to Independence, ur. A. D. Lellio, Anthem Press, London, 2006.

Ema Pašić, Dina Pašić

Faculty of Philosophy

University of Zagreb

THE CODEX OF LEKA DUKADJINI: THE MATTER OF CODIFICATION OF STJEFEN KONSTANTIN GJECOVI

The article problematizes the codification of the Codex of Leka Dukadjini done by Stjefen Konstantin Gjecovi as a case study. Based on a critical analysis and given the common phenomenological settings of the Codex, as well as the codification's goals, the article deals with some of the problematic place sin the said Codex.

Key words: The Codex of Leka Dukadjini, Stjefen Konstantin Gjecovi, codification, legal history customary law